

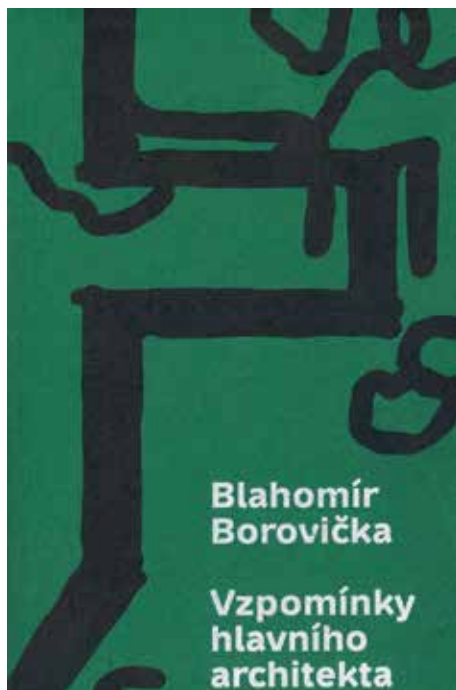
Vzpomínky hlavního architekta Prahy

BOROVÍČKA, Blahomír. *Vzpomínky hlavního architekta Prahy*. Eds. Martina Koukalová a Petr Roubal. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, v. v. i., 2023. 303 s. ISBN 978-80-7285-282-6.

Prvotní informace o autorovi knihy může bezpochyby od její četby odradit. Plukovník Blahomír Borovička se stal hlavním architektem Prahy v souvislosti s rozsáhlými mocenskými otřesy na přelomu 60. a 70. let. Nastoupil jako politicky prověřený kádr do čela instituce, jejíž odborně nanejvýš fundovaní zaměstnanci (zejména Jiří Hruža, Jiří Novotný či předchozí hlavní architekt Jiří Voženílek) byli vesměs vnímáni jako exponenti obrodného procesu pražského jara, nebo minimálně jako ti, kteří se do něho „zapletli“. Útvar hlavního architekta, vykonávající z pověření Národního výboru hlavního města Prahy státní správu v oblasti územního plánování, tak byl Borovičkovým vedením „normalizován“. Nikoliv však způsobem, který byl v té době mnohem obvyklejší – neuskutečnily se zde žádné personální čistky. Plukovník v čele si dobře uvědomoval kvality zaměstnanců, které řídil, a dokázal jich využít pro hbité vyjednávání jak s politickým vedením státu a města, tak i s jen o málo méně mocnými představiteli stavebních organizací.¹

Borovička byl pražským hlavním architektem v letech 1971–1988. Právě pod jeho vlivem a manažerským spoluvedením prodělalo hlavní město rozsáhlé změny – demolována byla část starší zástavby a vystavěna obří panelová sídliště, metro, Severojižní magistrála, Palác kultury, naddimenzované hotelové stavby, žižkovská televizní věž a mnoho dalších nových dominant, ve své době i dnes nejednou kontroverzních. Nikoliv však z Borovičkova hlediska: „Byl to pro Prahu i pro náš Útvar jakýsi zlatý věk alžbětinské Anglie“ (s. 51). Státně autoritářské redukování politického a občanského života na základní vyjednávání sekretariátů, popřípadě striktně marginalizovanou činnost zájmových organizací, tehdy vedlo k nebývalé akceschopnosti technokratické lobby. Podpora nekompromisních modernizačních plánů se stala jedním z prvořadých záměrů tehdejší moci.

Své vzpomínky Borovička psal v 90. letech, jejich rozvrh svědčí o důkladném promyšlení struktury „vyprávění“, což přispívá ke snadné orientaci čtenářů. Dovodit z textu hlubší teoretické zázemí a východiska, na něž ve své každodenní práci spoléhal, je ovšem možné jen v drobných dotycích. Většina kapitol se zamě-

řuje na jedno zásadní obsahové těžiště (směrný územní plán, umísťování velkých staveb, bytová výstavba, metro, další dopravní stavby, průmyslové stavby, Palác kultury, novostavby hotelů, Národní divadlo, televizní věž aj.), další dovysvětlují jejich společenský i osobní kontext. Otázky „proč?“ jsou ve valné většině případů – nanejvýš příznačně – nahrazeny odpověďmi na „jak?“. Respekt k cílům, v první polovině 70. let dlouze vyjednáváním vrcholnou politickou reprezentací (generální plán rozvoje po sovětském vzoru předcházející směrному územnímu plánu, s. 77–80), nic jiného ani neumožňoval.² Pokud bychom se kupříkladu chtěli dopátrat, v čem práce pražského Útvaru hlavního architekta principiálně narážela na koncept zachování kulturního dědictví, odpověď ze vzpomínek vyčteme jen těžko. Přitom je zjevné, že dominantní proud aplikace teorií moderního urbanismu 20. století musel být s mnoha památkářskými akcenty v principiálním rozporu.³

Z hlediska památkové péče jsou v Borovičkových vzpomínkách hodné zvláštní pozornosti pasáže věnované tzv. komplexní obnově městského území (s. 102–123), přestavbě a modernizaci bytového fondu (zvl. s. 137–140), komunikaci s památkářskými organizacemi (s. 186–194) či neuskutečněným stavbám (s. 218–230). Borovička v nich poměrně realisticky zachycuje kořeny vzniku „choroby“ města, v jehož centru se dlouhodobě investovalo pouze občas do významných jednotlivých staveb, ostatní domy ale dlouhodobě chátraly. Vzhle-

dem k tomu, že o renovace ani o jiné méně výhodné objednávky velké stavební podniky neměly zájem a menší organizace, často přizvané z venkova, neměly dostatek „kapacit“, pražské ulice se zaplnily podchodnými lešeními na ochranu chodců před padajícími částmi fasád a střech. Centrální plánování na tuto bolest nedokázalo adekvátně reagovat, pouze zakreslovalo do územních plánů oblasti určené pro „přestavění“, přičemž většina zainteresovaných si zjevně nebyla jista, co se tím vlastně míní. Když byla takto vyznačená plocha velká natolik, že ji vzala na vědomí i vedení velkých stavebních podniků, vše začalo směřovat k naprosté negaci starších fází architektonického a urbanistického vývoje lokality. Rozpohybovala se mašinérie stavební praxe šité na míru sídlištím staveným „na zelené louce“, zahrnující téměř totální vyklizení lokality spojené s rozsáhlými demolicemi a následně novou výstavbou. Pozornost jistě zaslouží informace o tom, které „územní plány pro přestavbu“ se nezdařilo realizovat (Horní Libeň, Vysočany, Holešovice, Smíchov, Staré Vršovice, zčásti Žižkov aj.). Pokud by se plány naplnit podařilo, Praha by přišla o mnoho míst, která dnes vnímáme jako cenná nikoliv jen pro koncentraci jednotlivých památkových hodnot, nýbrž zejména pro intenzitu *genia loci*. Za zmínku ovšem stojí, že se již v druhé polovině 60. let objevil, následně byl několikrát přepracováván, odkládán a odložen i návrh odlišného ražení, předpokládající „krajinařskou přestavbu“ trojské kotliny. Ta prvoplánově necítila na kvantifikované parametry úspěchů pětiletých a preferovala měkké cíle, zejména zpříjemnění života ve městě.

Borovička pozoruhodně zachytil leitmotivy sporů, do nichž vstupoval při přípravě „komplexní obnovy“ městských částí, a to zejména

■ Poznámky

1 Chválou na Blahomíra Borovičku nešetřil ani jemu podřízený uznávaný urbanista Jiří Hruža, Rozhovor ze dne 11. 3. 2004, rozhovor ze dne 25. 3. 2004, in: Petr Ulrich – Petr Vorlík – Beryl Filsaková – Katarína Andrášiová – Lenka Popelová (edd.), *Šedesátá léta v architektuře očima pamětníků*, Praha 2006, s. 45.

2 Také ze srovnání koncepcí rozvoje města Brna vypracovaných v letech 1951, 1966 a 1973 je jasně patrný normalizační návrat k politickému zadání, k tomu Slavomíra Ferenčuhová, *Meno, mesto, vec. Urbanne plánovanie v sociológii mesta a prípad (post)socialistického Brna*, Brno 2011, s. 147–172.

3 Blíže Dennis Rodwell, Sustainability and the Holistic Approach to the Conservation of Historic Cities, *Journal of Architectural Conservation* 9, 2003, s. 58–73.

s představiteli dobové politicko-stavební lobby. Netýkaly se ale, a to ani vzdáleně, zachování již existujících hodnot, nýbrž na místě prvním vykazování investiční hospodárnosti, respektive spektra nákladů, které je nutno započítávat při srovnání rentability oprav a modernizace stávajícího bytového fondu versus jeho výstavby na volných plochách, a to včetně souvisejících technických sítí a dopravní obslužnosti (zvl. s. 120–123). Velcí dodavatelé se ovšem obnovami starých objektů nezabývali a neměli ani zájem na méně typizované nové výstavbě, což Borovička kriticky komentoval například v pasážích týkajících se přestavby Žižkova (s. 137–140). Zde musel navíc dlouhodobě čelit i tlaku zdola, tedy defenzivě občanských nespokojenců, z jeho pohledu samozřejmě „pomlouvačné“. Obdobně odmítavé vzdušné mínění mu kazilo i „úspěch české architektury a stavební techniky“ (s. 217), za nějž považoval televizní vysílač od Václava Aulického. Zplanýrování židovského hřbitova přitom nepokládá za významnou informaci, plně dostačovalo, že je odsouhlasili tehdejší straničtí funkcionáři.

Dobovému standardu kalkulace profitu stavebních podniků se vymykalo několik významných staveb. Borovička byl – alespoň dle svých vlastních slov – hlavním hybatelem odmítnutí výstavby paláce určeného po moskevském vzoru ke konání sjezdů vládnoucí strany v pohledově zvlášť exponované poloze na Letenské pláni. Přestože tato lokalita byla mocenskými špičkami považována za optimální již v první polovině 60. let a nadále byla preferována i samotným předsedou vlády Lubomírem Štrougalem, Borovička prosadil výrazně méně škodlivé umístění pozdějšího Paláce kultury na Pankráci (s. 195–202).⁴ Specifická byla též diskuse o technologii podzemní hromadné dopravy. V knize je výstižně a přehledně vysvětlená volba „sovětských“ postupů hloubkového ražení metra oproti technologii podpovrchové tramvaje (v německých městech nazývané S-Bahn), v 60. letech vnímané jako „západní“ řešení (s. 145–146). Rámec geopolitické argumentace se v případě praktického uzpůsobení liniové stavby místním podmínkám, zejména hustotě nanejvýš cenné historické zástavby v městském centru, z dnešního pohledu vskutku jeví jako absurdní. Je zřejmé, že se v tomto konkrétním případě pod hlasitým zdůrazňováním československo-sovětské družby skrývalo veskrze pragmatické řešení situace. Projekt podpovrchové tramvaje byl totiž ostře kritizován z několika stran, mezi architekty i památkáři (což ovšem z Borovičkova textu příliš zřejmé není), a již v roce 1967 coby nevhodný odsunut.⁵ Veřejné opakování „sovětskosti“ stavby v Sověty

okupované zemi ovšem do značné míry ovlivnilo společenskou paměť. Bez zajímavosti v této souvislosti nejsou ani Borovičkovy vzpomínky na striktní stranické vedení při schvalování politicky žádoucí výzdoby jednotlivých stanic, z nemalé části zachované dodnes, ale i zákulisní tlaky na úpravu tras (s. 147–157).⁶

Vyhlášení rozšířené městské památkové rezervace v roce 1971 Borovička ve své verzi pražského příběhu nijak zvlášť neakcentoval (s. 187), nepřekvapí proto, že se do jeho vzpomínek nevešla ani – pro podobu města zcela zásadní – analýza historického centra spojená se jmény Josefa Mayera a Aleše Vošahlíka.⁷ Za sebemenší zmínku mu nestál ani razantní útok na podstatu městské památkové rezervace, který v roce 1980 provedl samotný předseda vlády Štrougal, když ve své zprávě o plnění vládního programového prohlášení zpochybnil rozsah její ochrany.⁸ Těžko si představit, že takto otevřený impuls z nejvyšších mocenských pozic nebyl pro hlavního pražského architekta hodný pozornosti, přesto v jeho textu – psaném až po roce 1989, nezapomeňme! – absentuje. Památkovou péči bral Borovička vážněji na vědomí jen v případě, že hrála do karet jeho modernizačním konceptům. Kvitoval tak i některé dobové úpravy památkových budov. Jako přínosnou vnímal zejména stavební kampaň plynoucí ze snahy prezentovat v dosahu dokončovaných stanic metra centrum Prahy co nejefektivněji (zejména Václavské náměstí, s. 221–225)⁹ a při medializované obnově domů na tzv. Královské cestě po polovině 80. let (s. 225–226).¹⁰ Staroměstské náměstí se mělo dostat do kondice s odůvodněním čtyřicátého výročí Února 1948. S potěšením tehdy Borovička přihlížel rekonstrukci gotické podoby domu U Kamenného zvonu (přičemž zjevně nebyl schopen pochopit, proč se kolem ní vyrojilo tolik odborných rozepří – s. 194). S porozuměním referoval dokonce i o snahách zachránit budovu Těšnovského nádraží, odstraněnou v souvislosti s budováním Severojižní magistrály, ještě více však jako důsledek vybydlení pracovníky stavebního podniku a následného ponechání v rozvráceném stavu, obecněji řečeno – v kontextu knihy poněkud překvapivými Borovičkovými slovy – „systémové neschopnosti a lhostejnosti“ (s. 106). V tom byl zajedno s dobovým veřejným míněním, které v polovině 80. let tento barbarský čin odsuzovalo, a mimo jiné tak ukazovalo na posun v paradigmatu společenské důležitosti památek.¹¹

Celkově ale Borovička nahlížel na „bojovně zaměřené“ ochránce památek se zjevnou přezíravostí, výjimku činil pouze u nemnoha „vyni-

■ Poznámky

4 Jiří Hruža ve vzpomínkách na tutéž situaci důsledně používal plurál, čímž chtěl naznačit, že o výhodnosti výsledného umístění stranu a vládu nepřesvědčil konkrétní jednotlivci, jak to vyplývá z poněkud sebestředné Borovičkovy verze. Srov. Hruža (pozn. 1), Praha 2006, s. 48.

5 K tomu Matyáš Kracík, Pražské metro. Architektura a památkový potenciál nejstaršího úseku – trasy I. C, *Zprávy památkové péče* LXXXI, 2021, č. 1, zvl. s. 27–28; srov. Karel Kibic, Rozhovor ze dne 26. 4. 2004, in: Ulrich – Vorlík – Filsaková – Andrášiová – Popelová (pozn. 1), s. 112. Informace o aktivitách Pražského střediska památkové péče souvisejících s budováním vestibulů stanic metra zachytil Vladimír Piša, Výstavba metra a ochrana památek – dosavadní výsledky a zkušenosti, *Staletá Praha* X, 1980, s. 56–81.

6 Srov. Matyáš Kracík, Stavba století. Pražské metro – největší veřejný interiéř, který vznikl v období normalizace, *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů* XVI, 2022, č. 2, s. 35–47.

7 Srov. zásadní význam, který tomuto právnímu aktu připisuje např. Richard Biegel, *Město v bouři. Urbanismus a architektura historického centra Prahy 1830–1970*, Praha 2022, s. 654–667.

8 „Nepřehánějí poněkud příslušné instituce památkové péče počet objektů, které jsou jako památkové chráněny? Nevládně zde přílišný subjektivismus, který s ochranou historických památek nemá nic společného? Máme v památkové péči správně stanoveny priority? [...] je třeba vzít v úvahu naše celkové možnosti. Musíme zúžit frontu našeho zaměření v oblasti ochrany, rekonstrukce nejdůležitějších historických památek a soustředit síly na to hlavní.“ Zpráva vlády ČSSR o plnění jejího programového prohlášení přednesená soudruhům L. Štrougalům, *Rudé právo* 60, 10. dubna 1980, č. 85, s. 2.

9 Srov. radikálně kritický pohled na „zmatení“, které zavládlo na Václavském náměstí 80. let: Kateřina Bečková, Václavské náměstí, věk 666. Historický vývoj v letech 1348–2014, *Za starou Prahu. Věstník Klubu Za starou Prahu* XLIV/XV, 2014, č. 1, s. 8–9.

10 Přestože se ke kampaním „komplexních obnov uličních interiérů“ objevovaly v mnohém oprávněné kritické hlasy (ve smyslu veršů Zdeňka Dragouna: „za barevnými katarakty / tiše se hrouť dvorní trakty“), většinou byla nákladná úprava hlavní turistické trasy v Praze vnímána jako znamení přechodu od ideologicky motivované normalizační památkové praxe k polistopadovému chápání památkových hodnot, blíže Ivan Batka, Královská cesta – a jak dál?, *Staletá Praha* XXI, 1991, s. 5–10; diferencovanější pohled přinesl Petr Heřman, Nejen o Královské cestě, *Staletá Praha* XXI, 1991, zvl. s. 16–53.

11 Upozorněme v této souvislosti na výstavu *Těšnovské nádraží. Třicet let od demolice, sto čtyřicet let od otevření*, kterou organizovalo Muzeum hlavního města Prahy 1. 7. – 31. 8. 2015, základní informace: <http://www.muzeumpraha.cz/tesnovske-nadrazi-třicet-let-od-demolice-sto-čtyřicet-let-od-otevreni/>, vyhledáno 16. 1. 2024.

kajících odborníků“ (zejména Dobroslav Líbal).¹² Jinak to bylo s architekty navázanými na tehdy stále více se diskreditující SÚRPMO,¹³ zejména s jeho kolegy ze studií Milošem Sádkiem, „nezkaženým“ prý ani masovou sídlištní výstavbou, ani památkářsky konzervativním myšlením. Mimochodem právě arch. Sádek stál po Borovičkově boku při prosazování plošné asanace Žižkova a i ve venkovských městech proslul zcela barbar-skými snahami popřít a překrýt dochované historické dominanty.

Také památkáře vstupující do úředního procesu Borovička většinou přehlížel. Kupříkladu ředitele Pražského střediska památkové péče Zdislava Buřivala odbyl zesměšňující charakteristikou „poněkud hlučný rétor“ a neopomněl zdůraznit, že patřil do dobové nomenklatury. Jistě, některé Buřivalovy texty dodnes vzbuzují trapný pocit přehnaného akcentování dobových floskulí,¹⁴ o tom není pochyb, jenže nezodpovězenou otázkou zůstává kontext takových vyjádření. Účelové projevy, které někdy i dávaly všanc pisatelovu čest, mohly mít a často měly důvody skryté v pozadí, nejednou jistě souvisely se snahou ochránit cosi z dobové činnosti památkového střediska. Na základě písemných pramenů se tyto postranní motivy identifikují jen těžko, někdy ale pomáhají osobní vzpomínky aktérů. Jenže něco takového pro Borovičku nebylo důležité. Ostatně nestálo mu za námahu připomenout ani – na svou dobu pozoruhodné – Buřivalovy kontakty po Evropě, ani jeho politiky motivované odsunutí z funkce v roce 1978.¹⁵ Přehlížení některých důležitých osobností (včetně modernistických architektů, kteří propojovali tvůrčí kvas 60. let se stavební realitou následující dekády – jmenujme alespoň Zdeňka Kunu či Alenu Šrámkovou) a nijaké či zkreslující zkratky jejich charakteristik jsou pro Borovičkovy vzpomínky typické. Domněnka, že tak činil pro zdůraznění historické úlohy sebe samého, je nabíledni.

Borovička většinou nechápal ani argumentaci památkovými hodnotami. Když už se podařilo dosáhnout nějakého *modu vivendi* na některých exponovaných místech zahrnutých do území městské památkové rezervace, o kterou stejně velcí hráči na stavebnickém poli neprojevovali zájem, začali hlavnímu architektovi přidělovat problémy „militantní uměnovědci“ (s. 190). Ti si navíc dovozovali hájit něco z jeho pohledu tak neuchopitelného jako „malebnost“ Žižkova, Vinohrad, Smíchova, Břevnova a dalších čtvrtí. Dokázal si to vysvětlit jediné jejich nezačleněností do soudobé stranické hierarchie a z toho plynoucí snahou škodit. „Zdá se,“ dovozoval si ve zpětném pohledu, „že v jejich tehdejších

postojích byly i prvky jakéhosi společenského protestu proti režimu a politickým rozhodnutím“ (s. 189). Ani Klub Za starou Prahu, fungující pod „moudrými a osvěcenými předsedy“ (s. 188), nebyl stranickým řízením „příliš dotčen“, na rozdíl od výkonných památkářů jej ale vnímal jako „jakousi chráněnou opozici“, oslovující fakticky neškodné „rozčilené starší dámy a pány“ (s. 188, 190). „Dusno“, které čas od času obhájci kulturního dědictví způsobovali též Útvaru hlavního architekta, nepovažoval za výzvu k promýšlení odlišného věříte hodnot, ale pouze jako vyústění povrchní myšlenkové módy („celosvětová vlna všeobecného obdivu ke starým věcem“ – s. 189). Taktika byla v takových případech, alespoň domyslíme-li zachycené Borovičkovy zkušenosti, prostá: seznamovat památkáře s projekty v rámci širokých komisí, kde byl jejich názor nutně v menšině, a to co nejdříve od započetí projektování. Byli pak lépe ovlivnitelní, protože se při dalším rozpracovávání různých modernizačních projektů „cítili spoluzodpovědní“ (s. 191). Tato praxe nápadně připomíná některé rysy památkářských angažmá in margine veřejných architektonických i jiných soutěží v současnosti. Vychytralé strategie se zřejmě uplatňují bez ohledu na změny politického kontextu.

K pozornému čtení vyzývají sice výrazné subjektivní, nepochybně ale zasvěcené Borovičkovy pohledy do „kádrové a vztahové kuchyně“ (s. 50) tehdejší věrchušky, zejména pak vedení hlavního města Prahy či předsednictva ústředního i městského výboru KSČ. Mnohokrát zde vystupuje tvrdý autoritář Zdeněk Zuska, Borovičkovi zjevně dlouhodobě nakloněný pražský primátor a člen ÚV KSČ, nebo jeho nástupce, s Borovičkou již o něco méně propojený František Štafa, významný spojenec vrcholného československého technokrata a autoritativního *opinion maker* Lubomíra Štroukala. V čele stranického vedení města stál Borovičkovi velice blízký koryfej Antonín Kapek. Zásadním mocenským spojencem mu byl i Otakar Ferfecký, vládní zmocněnec na velkých pražských stavbách a Štrougalova pravá ruka. Optikou některých pramenů by se právě tento tvrdý vykonavatel vládní moci mohl jevit jako klíčová *persona sine qua non* pražské normalizační modernizace. Z Borovičkova textu ovšem poměrně přesvědčivě vysvítá, že jediný držitel moci, k němuž by se ve věci rozvoje Prahy sbíhaly všechny rozhodovací nitky, v normalizační Praze neexistoval (v kontrastu kupříkladu se stalinskou Moskvou v čele s Lazarem Kaganovičem, v těchto věcech jedinou spojkou k sovětskému vůdci¹⁶). Rozhodnutí vznikala na cestě mezi mocenskými, expertními a realizačními centry, což kniha zachycuje poměrně přesvěd-

čivě. Až překvapivě méně se z textu dozvídáme o práci tehdejších architektů a jejich týmů. Vzpomínky tak vnášejí jen velice útržkovitý vhled do profesního života, vedou spíše k rozkrývání zákulisí politických rozhodnutí, často závislých na osobních preferencích či vlastnostech zainteresovaných účastníků. „Pro-pražská euforie“ strany a vlády byla v 70. letech, alespoň dle Borovičkova úsudku, založena na předpokladu, že všestranná modernizace hlavního města ukojí potřeby potenciálně nespokojeného obyvatelstva, a předejde tak obecné touze po politických změnách ve stylu roku 1968. Normalizační funkcionáři si dle něho velice jasně uvědomovali, že na hlavním městě záleží především, protože „když se v Praze otevrou okna, tak fouká pří- nejmenším v celých Čechách“ (s. 57). Poučení

■ Poznámky

12 Na Líbalově vysokém hodnocení se Borovička shodl i s osobnostmi, které k jeho světonázoru a naturelu rozhodně nebyly kompatibilní, srov. Mojmir Horyna, Doc. PhDr. et JUDr. Dobroslav Líbal. Vzpomínka na mimořádného člověka a vědce, *Zprávy památkové péče* LXIV, 2004, č. 6, s. 505–506.

13 Nutno zde upozornit na zcela protichůdná hodnocení rychlého rozšiřování SÚRPMO v souvislosti s normalizační reorganizací státních projektových ústavů po roce 1970. Zatímco Václav Gírsa tuto skutečnost nevnímal jako hodnou zaznamenání, Milan Pavlík považoval bezhlavě razantní nabírání celých architektonických ateliérů, nejednou zcela odlišně názorově orientovaných, za „scestné“ a vedoucí k fatální ztrátě kreditu zastřešující organizace. Josef Němec naproti tomu otevření bran pro vyloučené členy Svazu českých architektů interpretoval jako „prozíravou kádrovou taktiku“. Blíže Václav Gírsa, SÚRPMO – čest jeho památce? *Zprávy památkové péče* LXIV, 2004, č. 6, s. 500–504. – Milan Pavlík, Památková péče v šedesátých letech, vznik Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů (SÚRPMO), in: Ulrich – Vorlík – Filsaková – Andrášiová – Popelová (pozn. 1), s. 108. – Josef Němec, Místo a úloha SÚRPMO ve druhé polovině 20. století. Pohled na Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů a jeho odkaz s odstupem let, in: Martin Kubelík – Milan Pavlík – Josef Štulc (edd.), *Historická inspirace. Sborník k poctě Dobroslava Líbala*, Praha 2001, s. 316.

14 Např. Zdislav Buřival, Třicet let památkové péče v Praze, *Staletá Praha* VIII, 1977, s. 9–26.

15 Srov. Dobroslav Líbal, Zdislav Buřival zemřel, *Staletá Praha* XXI, 1991, s. 285–287.

16 Blíže Katerina Clarková, *Moskva, čtvrtý Řím. Stalinismus, kosmopolitismus a vývoj sovětské kultury 1931–1941*, Praha 2016, zvl. s. 145–148; srov. překlady výboru z dobových propagandistických textů Jiří Hruža (ed.), *Výstavba socialistické Moskvy*, Praha 1952.

z tzv. krizového vývoje proto Borovička vnímal nikoliv v kontrastu svobod tvorby a vyjadřování versus jejich okleštění, nýbrž v zásadním rozdílu mezi poddimenzovaným stavebnictvím 60. let a rázně uchopenou snahou uspokojit potřeby obyvatelstva v dekádě následující.

Rádoby hlubokomyslné úvahy nad tím, že každá doba si vyžaduje své, vždyť se razantně představovalo již v gotice, baroku či 19. století, a proto není od věci pokračovat v této odvěké tradici, plní funkci fikového listu na obnaženém přesvědčení o nadřazenosti soudobého modernizačního diskursu jakýmkoliv jiným společenským pozitivům. Vzpomínky se – pochopitelně – v první řadě zaměřují na vše, co lze z Borovičkovy perspektivy nazvat úspěchem, protože to přispělo k civilizačnímu rozvoji města, na několika místech se ale nevyhýbají ironickému nadhledu zachycujícímu změť rezortních či lokálních zájmů, ba ani kritice rozhodnutí, která nepovažoval za racionální. Až sřízavě komentuje například malicherné napětí mezi vedením hlavního města a krajského národního výboru, které vedlo k odsunutí urbanistického projektu rozvoje pražsko-středočeské aglomerace, což byl koncept, který ÚHA prosazoval již od 60. let.¹⁷ Kritizoval i některé „nesystémové“ změny související s osobními vazbami a intrikami jedinců zapojených do plánování stavební činnosti. Zcela se také neztotožňoval s přebujelostí masové bytové výstavby, která nedávala prostor kvalitnějším architektonickým řešením a odčerpávala prostředky na jiné důležité projekty. Je nutné si uvědomovat, že mnohé do Borovičkova vzpomínkového textu neproniklo, nebo proniklo jen v náznacích, a je třeba přemýšlet o důvodech tohoto vynechávání. Zda svědčí pouze o autorově orientaci na odlišné priority, převládajícím dobovém pohledu, anebo záměrném budování piedestalu pro vlastní pomník, není vždy zcela zjevné.

Precizně zpracovaná a čtenářsky přívětivá edice Borovičkova autobiografického textu (vybavená uměřeným poznámkovým aparátem, interpretativní úvodní studií editorů a přílohami sestávajícími z několika osobních fotografií a ochutnávky související dobové publicistiky) je cenným počinem. Bohužel je ale zatím pouze jedním z prvních příspěvků potřebných k vnímání kýženého mnohohlasí, které by v budoucnu mohlo poskytnout podklady pro plastický obraz motivací, postupů a prožitků normalizačních proměn Prahy, potažmo i dalších českých měst. Pro hlubší studium knihy je jistě vhodné doporučit paralelní nahlížení do velice precizní přehledové publikace, která nedávno rozkryla aktivity Útvaru hlavního architekta od 60. do počátku 90. let.¹⁸ Velmi ale dosud chybí komplexnější

zachycení a zveřejnění osobních pohledů na danou problematiku od dalších účastníků tehdejšího dění, předně obyvatel, na jejichž životy tehdejší rozhodnutí dopadla, ale i odborníků příslušných k jiným institucionálním základnám. Jak by asi dokázalo proměnit obecné povědomí o normalizačním „urbanismu“ ucelené zachycení vzpomínek architekta Ivana Vavříka, zarpulitého bojovníka za uchování starého Žižkova?¹⁹

Rozsahem a obsahem obdobné vzpomínky z pera památkáře k dispozici nemáme. Což mrzí o to víc, že se tak nutně zkresluje obecně sdílená paměť na normalizační dění. Právě památkáři přece mohli být – v rámci nastaveného systému – nejpřirozenějšími protihráči držitelů trumfů v kvartetu Zuska – Fernecký – Kapek – Borovička a šéfu velkých stavebních podniků. Známe alespoň střípky jejich prožitků normalizační proměny Prahy? V poslední době se Národní památkový ústav pokouší splácet fatální dluh v uchovávání památkářské paměti skrze zachycování rozhovorů s těmi, kteří už v oboru leccos pamatují.²⁰ V prvním knižním souboru těchto často i výrazně osobních výpovědí nalezneme podnětná svědectví o ochrannářských postojích k některým kauzám, které zachytil i pražský hlavní architekt. Josef Štulc vzpomíná nejen na „politicky preferované akce“, do nichž památkářské organizace „neměly možnost ani šanci“ zasahovat (zejména Severojižní magistrála či asanace Žižkova), ale i na ty, k nimž přizváni byli (zejména obnova Národního divadla a domu U Kamenného zvonu). Cenná vzpomínka zachycuje i zabránění v realizaci projektu malostranského tunelu, proti němuž vehementně vystupoval Klub Za starou Prahu.²¹ Podnětné jsou i odlišnosti v nasvícení snah o záchranu Žižkova ve vzpomínkách Dagmar Sedlákové.²² Pokud by do budoucna byla interpretace dějin památkové péče důsledněji zakládána na vzájemném doplňování precizního archivního výzkumu a zachycených vzpomínek přímých aktérů, je velmi pravděpodobné, že bychom se dozvěděli nejen mnoho nového o onom podivném dvacetiletí, ale i o podstatě památkářské profese jako takové.

Díky Borovičkovým vzpomínkám máme možnost přesněji vnímat kontury technokratických preferencí uplatňovaných při proměnách státně socialistické Prahy. Pro pamětní perspektivu dobových projevů ochrannářského étosu, svými cíli v mnohém protichůdnou, ovšem máme k dispozici podkladů výrazně méně. Vypovídá to něco podstatného i o recentní památkové péči? Co když odlišnost pohledu na modernizační projekty 20. století, která po dlouhá desetiletí významně spoluvytvářela památkářské *raison d'être*, nakonec přestane být srozumitelná? Nejen

vně oboru, ve smyslu schopnosti společenské „mobilizace citových hodnot“,²³ ale i uvnitř něho. Dokážeme si připustit, že nejsme jen svědky a účastníky „geologického vrstvení“, nýbrž i skrytého „boje o paměť“?²⁴ Jsme schopni reagovat na zjevnou erozi oborového étosu, která s tímto posunem v proporcích obecného dobrého souvisí? Nepřehlídíme, že by v tomto „sociálním palimpsestu“²⁵ mohla být část ochrannářských dějin nepozorovaně vyškrabávána a přepisována? Co by tato amnézie vlastně znamenala pro památkovou péči jakožto odbornou disciplínu? A co pro možnosti zachování kulturního dědictví?

Mgr. Martin Gaží
NPÚ, ÚOP v Českých Budějovicích
gazi.martin@npu.cz

■ Poznámky

17 Dlouhodobou snahu, aby se „rozvoj Prahy koncipoval jako rozvoj celé aglomerace, jak se to běžně dělá ve světě“, která v roce 1968 vyústila v koncepci dlouhodobého funkčního a územního rozvoje, stručně shrnul Hruza (pozn. 1), s. 43–44.

18 Martina Koukalová – Milan Kudyn – Eva Novotná, *Plánování Prahy. Historie Útvaru hlavního architekta 1961–1994 / Prague Urban Planning. History of the Office of the Chief Architect of the City of Prague 1961–1994*, Praha 2021.

19 Blíže např. <https://recentniarcheologie.cz/index.php/recenze/66-asanace-zizkova-v-70-a-80-letech-20-stoleti>, vyhledáno 20. 1. 2024.

20 Blíže Vít Jesenský – Jakub Bachtík – Jana Pařízková-Čevonová, *Rozhovory s pamětníky památkové péče, Zprávy památkové péče LXXXIII*, 2023, č. 3, s. 287–289.

21 Jakub Bachtík (ed.), *Památková péče na zapřenou. Pamětnická svědectví o ochraně památek v časech pozdního socialismu*, Praha 2023, s. 54–55, 64–67.

22 Ibidem, s. 75, 199–201.

23 Blíže Achim Hubel, *Kunstgeschichte und Denkmalpflege. Ausgewählte Aufsätze, Festgabe zum 60. Geburtstag* (ed. Alexandra Fink), Petersberg 2005, zvl. s. 218–219.

24 Srov. Aleida Assmann, *Geschichte findet Stadt*, in: Moritz Czaky – Christoph Leitgeb (edd.), *Kommunikation – Gedächtnis – Raum. Kulturwissenschaften nach dem „Spatial Turn“*, Bielefeld 2009, s. 13–27, zvl. s. 18. – Elena Mannová, *Minulosť ako supermarket? Spôsoby reprezentácie a aktualizácie dejín Slovenska*, Bratislava 2019, zvl. s. 131.

25 Termín použitý ve smyslu rozpracovaném in: Mannová (pozn. 24), např. s. 20–21.